

FIGYELŐ

Sinkó Ervin munkaévet hirdetett 1968-ra az Új Symposion szerkesztősége; a program, mellyel erre a vállalkozásra indulnak, túlnövi egy munkaév kereteit: több éves munkára van szükség, hogy a feladatoknak eleget lehessen tenni. Főleg a program első részének b) pontjára, valamint második részére gondolok, mert ezek a kérdések azok, amelyek nálunk életbevágóak, ezek társadalmi és kulturális életünk legégetőbb problémái.

Jól tette az Új Symposion szerkesztősége, hogy ezt az akciót elindította; ezzel kapcsolatban el kell mondanom, hogy már rég beszélni kellett volna minderről, ami most a programba került. Persze történt már valami ezen a téren, habár igen kevés, lesz elég dolog a munkaévben s azután is. Nemcsak egy halottunk emlékének áldozunk, hanem olyan feladatokat vállalunk, melyek közösségünk ügyét, haladását szolgálják.

A munka eredménye pedig akkor lesz a legtisztább, ha a gondolatok és írások, melyek ebben a jelben fogannak, mentesek lesznek minden szűkkeblűségtől, fetisizálástól, dogmatizmustól és konzervativizmustól, mert csak így lehetnek méltóak ahhoz, akire emlékezünk, akinek a nevével a mozgalom útra s munkára indul.

Jugoszláv film még nem kavart fel akkora port, mint Puriša Djordjević Reggelje. A Borbában hetekig folyt róla a vita, csupa homlok-egyenest ellenkező vélemény hangzott el, két teljesen ellentétes nézet alakult ki: akik esztétikai mércét alkalmaztak, akik művészeti szempontból értékelték a filmet, azok elismeréssel fogadják; akik politikai, erkölcsi — általában véve: művészetén kívüli — szempontból nézik, azok elmarasztalják.

Ezek után, azt hiszem, nincs értelme arról beszélni, melyik félnek van igaza. A szempontok, melyeket vázoltam, mindent elmondanak. Hozzá kell azonban tenni, hogy akármilyen heves volt a vita, nem ez az igazi vita, egy művészi alkotásról tudniillik nem így kell vitatkozni. Legfeljebb a művészeti kritériumok eltéréséről lehet szó, mert amint nem a művészet mértékét alkalmazzuk, minden vita zsákutcába kerül, meddővé válik. S ez a Borba nagy vitájának is a hiányossága. Ez az árnyoldala azonban úgyszólván észrevétlen marad egy nagy eredmény mellett: ilyen élesen, ilyen határozottan rég vitatkoztak nálunk, ilyen keményen rég álltak ki egy műalkotás mellett, a művészet mellett. És alkalmat adott ez a vita arra, hogy megnyilatkozhassanak a társadalom konzervatív erői, azok, akik — mivel máshol nincs erre alkalmuk — a művészet révén szeretnék visszatartani a társadalom

(s persze a művészet) haladását. Megmutatkozott, hogy vannak emberek, akiken évtizedek sem tudnak változtatni, akik megrekedtek, s nem hajlandók lemondani túlhaladott, megkövesedett nézeteikről.

Előbb-utóbb róluk is kellene készíteni egy filmet. Roppant érdekes lesz, az biztos. S valószínűleg újabb alkalmat ad egy ilyen heves vitára...

Mint a szavak nagy varázslója, éjszakák titkainak tudója, úgy lép elénk időnként Dušan Matic verskötetivel, könyveivel, melyeket nagyon nehéz műfajok szerint meghatározni, annyira tiszta költészet ez, hogy lehetetlen a konvencionális, műfaji keretek közé állítani. Legújabb könyve valóban a szertartások könyve, ahogy címe is mondja, s csak azután verskötet, mert mérhetetlenül több annál: az idő és a tér, a mulandóság és a lét szertartásainak könyve. Matic mindig többet akar, ha verset ír, a versnél többet, az álom, a képzelet szertartásait végzi.

Új műve, a Knjiga rituala azonban különbözik eddigi könyveitől, ezek a versei különböznek az eddig ismert Matic-versektől. Itt teljesedik ki költészetének az az oldala, itt öltenek végleges alakot azok a tulajdonságai, melyek Budjenje materije című verskötetében (1959) már feltűntek, s a költő metamorfózisát jelezték. Arra gondolok, hogy Matic új költői nyelvet keresett, s ezzel együtt költészetében mind nagyobb teret kap a gondolat, mind fontosabb szerephez jut az értelem. A filozófia költészete ez, egy modern filozófia lírája, egy költői életbölcselet megnyilatkozása, feltárulkozása.

A maticí költészet persze így sem vesztett gazdagságából, így is megmaradt varázsereje. Igaz, nyelve egyszerűbb tisztább lett („adatok három szót / csak három egyszerű szót”), megmaradt tudatos költőisége és költői tudatossága („nem azért vagy itt hogy szép verseket faragj”), élete még szorosabban kapcsolódott össze, még jobban összeolvadt — ha egyáltalán lehet jobban összeolvadni — a költészettel és a gondolattal („úgy írsz ahogy élsz mint indulás előtt / mint a végleges indulás előtt”), s így, habár felismerjük a régi Maticot, meg kell látnunk az újat is, hisz Matic az a költő, aki örök mozgásban, örök változásban tör az éjszakák mélyére, ahonnan csillagporos látomások emelkednek gondolataink látóhatára fölé.

Pedagóguskörökben bizonyára érdeklődéssel olvasták Tőke István cikksorozatát a Magyar Szóban. Dicséretes kezdeményezése a lap szerkesztőségének az ilyen sorozat közlése, a szerzőt pedig azért illeti elismerés, mert több fontos, de eddig csak felszínesen érintett, esetleg elhallgatott kérdést tűzött napirendre. Viszont, érzésem szerint, néhány lényeges probléma ezúttal is háttérben maradt, mondhatnám, a leglényegesebbekről most sem esett szó.

Mert kétségtelen, hogy érdemes foglalkozni a nevelési terv hiányával, hisz ez magának a nevelésnek a hiányosságait bizonyítja, és az iskolák ún. elnöiesedését is észre kell venni, na meg a pedagógusok sajnálatos hallgatása is fájó pontja közéletünknek. (Ez utóbbiról meg szeretném jegyezni, hogy öngazgató társadalmunkban a pedagógusok öngazgatása körül sok mindent nem tisztáztak, a pedagógusok hallgatása pedig, mely tagadhatatlanul valamennyire a hipokrizis jele is, nevelő munkájuk eredményességét, értelmét veszélyezteti: hogyan neveljék a fiatalokat demokráciára, öngazgatásra, szokimondásra, ha maguk nem élnek jogaikkal a kellő mértékben, ha hallgatnak akkor, ami-

kor beszélniük kellene, ha meghunyászkodnak, amikor ki kellene állniuk?) Utolsó cikkében ugyan Tőke felsorol néhány problémát, melyekkel nem foglalkozhatott (pedagógusok és diákok nyelve, tankönyvkiadás. stb.), de ezek sem az igaziak. Úgy látom, hogy nálunk két fontos probléma van az iskolákban. Az egyik, hogy úgy mondjам, tartományi jellegű, a másik pedig általános; a kétnyelvűségre és a tanítás színvonalára gondolok. Nagy kár, hogy a cikksorozat szerzője épp ezeket kerülte meg, pedig biztosan van róluk mondanivalója.

Ezen a helyen természetesen nem vállalkozhatom e két kérdés részletes taglalására, csak fel szeretném vázolni, hogyan és miben látom a problémákat.

A kétnyelvűséget az anyanyelv és a szerbhorvát nyelv tanításának kérdésével jelezhetjük, illetve azzal, hogy vidékünkön a nemzetiségi diákok mennyire ismerik anyanyelvüket, mennyire használják és milyen helyesen, tisztán beszélik anyanyelvüket, valamint hogy a szerbhorvát nyelvet milyen mértékben használják nehézség nélkül az élet minden területén. Azt hiszem, ebben az ügyben a nyelvek egyenjogúsága nem kérdéses, csupán a nyelvek elsajátítása lehet probléma.

Ide kapcsolódik mindjárt az előítéletek elleni harc kérdése is. Mindenképpen le kell győznünk azt a hiedelmet, hogy a nemzetiségi gyerekek csak akkor érvényesülhetnek, csak akkor nem lesznek nehézségeik középiskolában, egyetemen vagy az életben, ha szerbhorvát nyelven végzik iskolájukat. Az élet ezt már elégszer megcáfolta, s csupán a gyöngék élnek ezzel a kifogással, s azok, akik divatot csináltak ebből, vagy akik a kétnyelvűséget hirdetik ugyan, de csak szavakban. Az iskolákban feltűnő ellenállásra is számítani kell, meg arra, hogy néhány községben sem tisztázták ezt a kérdést teljesen. (Szűcs Imre cikkei a Magyar Szóban az újvidéki helyzetről érintették ezt az ügyet, de kissé felületesen és, valljuk be, eléggé félszegen.) Végeredményben tudnunk kell, hogy itt polgári, alkotmány adta jogainkról van szó.

A másik probléma, melyet említettem: a tanítás színvonala. Főleg a vidéki, s leginkább az elemi iskolákra gondolok, amikor azt állítom, hogy a tanítás sok helyütt nagyon alacsony színvonalon folyik. Vessünk fel csak néhány kérdést: hogyan képezik magukat tovább a tíz vagy húsz évvel ezelőtt végzett tanítók? Mit kapnak a gyerekek az iskolában a korszerű szemléletből? Ismerik és alkalmazzák-e a pedagógusok a neveléstudomány és a módszertanok legújabb eredményeit? Csak írni-olvasni és számolni tanítják-e meg a kicsiket, vagy adnak-e többet is nekik? De megadjuk-e mi a pedagógusoknak azt, ami illeti őket, hogy ők is megadhassanak mindent a rájuk bízott nemzedékeknek? Foglalkozásszerűen vagy hivatásból végzik-e munkájukat a pedagógusok? Erről is beszélni kell, a társadalom ezzel szemben sem lehet közömbös.

Persze akaratlanul, de a Tőke cikkei utáni hallgatással — mert az a két-három hozzászólás sem törte meg a hallgatást — a pedagógusok újra tanújelét adták annak, amit Tőke utolsó cikkében bizonyított, s amivel magam is be szeretném fejezni ezt a széljegyzetet: mintha pedagógusaink nem volnának eléggé érettek ahhoz, hogy problémáikról beszéljenek. De van még két lehető válasz a kérdésre: a közöny és a félelem. Egyik sem válik a pedagógustársadalom dicséretére.

Nagy feltűnő reklámot csinált Miodrag Bulatović Heroj na magarcu című regényének a rijekai Otokar Keršovani Könyvkiadó Vállalat; a regény, mint ismeretes, először a Savremenik című folyóiratban je-

lent meg folytatásokban, majd könyv alakban is előkészítették kiadását. De így már nem látott napvilágot. Hogy miért, annak tisztázása nem tartozik ide, de talán sohasem lehet majd százszázalékos pontossággal megállapítani az okokat. Most itt van a könyv, sorozatos külföldi kiadások után nálunk is megjelent, kapható, s elszórtan ugyan, de írnak róla. A Borba hetekkel ezelőtt jelentetett meg egy eléggé felületes, de annál elmarasztalóbb bírálatot, most pedig a Književne novineban — amely már akkor méltatta a regényt, elsőnek, egyedül és elismeréssel, amikor még csak folytatásokban jelent meg — Dušan Puvačić ír a könyvről. Kell-e mondanunk, hogy elismerően? A regény „fanyar szépségéről” és „komor vidámságáról” beszél. Főleg azonban az ellen tiltakozik, hogy Bulatovićnak ezt a művét pornográfárá nyilvánították, s többek között ez hiúsította meg annak idején hazai kiadását. Igaz, mondja Puvačić, hogy a könyvben van szarkazmus, cinizmus, szatíra, verbális komikum, csiklandós obszcenitás, bizarrság, az emberi fájdalmat könnyezve és nevetve fejezi ki, mi több, igaz az is, hogy a nemi aktust eléggé világosan írja le, de mindez nem ad okot arra, hogy pornográfárá nyilvánítsák; ennek a nemiségnek értelme van. Az ő erotizmusa az ellenállás eszköze, a lázadás kifejezése. Viszont a tiszta szerelmet is ábrázolja Bulatović, ami a pornográfiában elképzelhetetlen. A pornográfia egyedüli célja ugyanis a nemiség.

Végeredményben nem a pornográf vonások vagy a pornográf művekkel való kisebb vagy nagyobb hasonlóság tesz értékessé vagy értéktelenné egy művet. Tudnunk kell, illetve tudomásul kell vennünk, hogy Bulatović ebben a regényében, mint Puvačić írja, semmit sem zár ki, ami emberi (és a nemiség tagadhatatlanul az), s kitartóan rombolja a képmutatást. Csak a kispolgári mentalitás botránkozhat meg egy ilyen alkotáson. Aki pedig hajlamos a megbotránkozásra, az, ajánlja a Književne novine kritikusa, csukja be ezt a könyvet, s ne azt követelje, hogy az íróit csukják be.

—

Legendák születnek, de csinálni is lehet őket. Vannak emberek, akikről legendák szólnak, mert életük is legendás, s vannak, akiknek csinált legendákkal kell valamit pótolniuk: alkotásokat, értékeket, hírnevet. Persze az utóbbi a nehezebb eset. El kell hitetni az olvasókkal, hogy, tegyük fel, valaki nagy író. Igen ám, de a nagy írónak elengedhetetlenül szükséges nagy művek nincsenek meg. Akkor legendát kell teremteni, s azzal bizonyítani az író kivételes nagyságát. El lehet róla mondani például, hogy „húsz és egynéhány esztendővel ezelőtt írók, művészek ebédre, vacsorára vendéglátó gazdája, jóakarója, gondoskodó támogatója” volt; hogy egy előkelő fogadáson, ahol a házigazda „közvetlen közelében tartózkodott”, „kaviáros szendvicseket csomagolt papírszalvétákba, s diszkrétén elhelyezett egyet-egyet a frakkos, szmokingos, öregedő urak zsebébe”. Vagy azt, hogy vacsorázóhelyén, egy előkelő klubban, vacsora után „átment az étterem egyik távoli asztalához, és — mint aki megfélekezett róla, hogy már megvacsorázott — ott is rendelt egy adagot, mindig a legjobb és legdrágább ételből”. Ezt sokan azzal magyarázták, hogy ily módon keresett az illető alkalmat arra, hogy „legális lehetősége legyen több pincérnek borralvalót adni”. Ilyen legendának szánt anekdota az is, hogy az említett személy „ötven lépésnyi távolságra is... taxit rendelt”, s egyszer egyik szerkesztőségéből taxin ment át a másikba, amely ugyanazon a folyosón, emennek a szomszédságában volt.

Igen, így, ezzel is lehet valakinek az írói hírnevét növelni, ha már műveivel nem teheti meg.

Tomán László